

A Kárpát-medence földrajza

**Természet, társadalom,
gazdaság, néprajz**

A Kárpát-medence földrajza

Természet, társadalom,
gazdaság, néprajz

Monográfia

A kötet elkészítését támogatta:

BETHLEN GÁBOR
—•—
Alap

Az e-kötet megjelenését támogatta:

A Kárpát-medence földrajza

Természet, társadalom,
gazdaság, néprajz

Monográfia

Szerkesztette:

Molnár József és Papp Géza

Termini Egyesület – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Budapest–Beregszász

ETO: 911.2(4-11)
K 22

A kötet egy évtizeddel követi az Akadémiai Kiadó gondozásában napvilágot látott azonos című, a témában készült eddigi legnagyobb szabású összefoglalást. A munka célja nem a nevezett műnél mélyebb és alaposabb elemzés készítése volt, inkább egy olyan összeállítás, amely kisebb terjedelmével és kevésbé szakmai nyelvezetével az érdeklődők szélesebb köre számára jelenthet élvezhető olvasmányt, valamint részévé válhat a térség felsőoktatási intézményeiben oktatott Kárpát-medence földrajza kurzus ajánlott irodalmának.

Kiadásra javasolta a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Tudományos Tanácsa (2022.06.28., 5. számú jegyzőkönyv).

Készült a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Földtudományi és Turizmus Tanszéke, valamint
Kiadói Részlege közreműködésével.

Szerkesztő: Molnár József, Papp Géza

Szerzők: Andrik Éva, Bálint Lajos, Berghauer Sándor, Cserniczkó István, Csoma Zoltán, Csorba Péter, Dávid Lóránt Dénes, Dobos Endre, Dövényi Zoltán, Fodor Gyula, Gönczy Sándor, Hadnagy István, Horvát Dániel, Kész Barnabás, Kész Margit, Kocsis Károly, Kohut Erzsébet, Kolozsvári István, Makay Zsuzsanna, Marselek Sándor, Molnár D. István, Molnár Ernő, Molnár Ferenc, Molnár József, Papp Géza, Remenyik Bulcsú, Tátrai Patrik, Vince Tímea, Wéber András

Lektorálta:

Dr. Kiss Tímea (Szegedi Tudományegyetem),
Dr. Pénzes János (Debreceni Egyetem)

Műszaki szerkesztés: Papp Géza
Korrektúra: Sin Edina
Borítóterv: Molnár D. István
A kiadásért felel: Dobos Sándor

A monográfia fejezeteinek tartalmáért kizárólag a szerzők felelnek.

ISBN 978-615-81834-4-4

© A szerzők, 2022
© II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 2022

Tartalom

ELŐSZÓ (*Orosz Ildikó*)

1. TERMÉSZETI VISZONYOK

1.1. A Kárpát-medence fogalma, lehatárolása, földrajzi fekvése	(<i>Molnár József</i>)	13
1.2. A Kárpát-medence földtani viszonyainak áttekintése	(<i>Gönczy Sándor</i>)	19
1.2.1. A Kárpát-medencét alkotó földtani egységek kialakulása		20
1.2.2. A medencealakulás, illetve a Kárpátok kialakulásának kezdete		23
1.2.3. A már egységesült medence fejlődése a Kárpátok vonulataival együtt		26
1.2.4. Északnyugati-Kárpátok		29
1.2.5. Északkeleti-Kárpátok		31
1.2.6. Keleti-Kárpátok		34
1.2.7. Déli-Kárpátok		35
1.3. Természetes felszínalakulás a Kárpát-medencében	(<i>Gönczy Sándor</i>)	40
1.3.1. A Duna–Tisza-medence		40
1.3.2. Duna–Morva–Rába-medence		41
1.3.3. Az Erdélyi-medence		42
1.3.4. Északnyugati-Kárpátok		44
1.3.5. Északkeleti-Kárpátok		48
1.3.6. Keleti-Kárpátok		52
1.3.7. Déli-Kárpátok		53
1.3.8. A Bánsági-hegyvidék		54
1.3.9. Erdélyi-szigethegység		55
1.3.10. Dunántúli-középhegység		57
1.4. Ásványi kincsek	(<i>Gönczy Sándor</i>)	60
1.5. Éghajlati sajátosságok	(<i>Hadnagy István</i>)	74
1.5.1. A Kárpát-medence éghajlatának múltja		74
1.5.2. A Kárpát-medence éghajlatát meghatározó tényezők		75
1.5.3. A Kárpát-medence éghajlati körzetei és azok jellemzői		78
1.5.4. Az éghajlati elemek idő- és térbeli változása		84
1.5.4.1. A napsugárzás és napfénytartam		84
1.5.4.2. A levegő hőmérséklete		85
1.5.4.3. A légnyomás és szél		87
1.5.4.4. A felhőzet és a köd		89
1.5.4.5. A légnedvesség és csapadék		90
1.5.4.6. Az időjárási szélsőségek jellemzői		92
1.5.5. A Kárpát-medence éghajlatának várható változása		94
1.6. A Kárpát-medence vízrajza	(<i>Vince Tímea</i>)	99
1.6.1. Folyók		99

1.6.1.1. A Duna vízrendszerének jellemzése	99
1.6.1.2. Folyószabályozás	103
1.6.2. Állóvizek	107
1.6.3. Felszín alatti vizek	111
1.7. A térség élővilága	116
1.7.1. A Kárpát-medence növényföldrajza (<i>Kohut Erzsébet – Andrik Éva</i>)	116
1.7.1.1. A Kárpát-medence természetes növénytakarójának kialakulása	116
1.7.1.2. Növényföldrajzi alapfogalmak	117
1.7.1.3. Flóraelemek	118
1.7.1.4. Bennszülött (endemikus) fajok a Kárpát-medencében	121
1.7.1.5. Reliktumfajok a Kárpát-medencében	122
1.7.1.6. A Kárpát-medence növényföldrajzi felosztása	124
1.7.2. A Kárpát-medence állatföldrajzi jellemzői (<i>Kolozsvári István</i>)	130
1.8. A Kárpát-medence talajai (<i>Dobos Endre – Csoma Zoltán – Molnár Ferenc</i>)	137
1.8.1. A talajok jelentősége a Kárpát-medence népeinek életében	137
1.8.2. A Kárpát-medence talajtakarója	138
1.8.3. A Kárpát-medence talajai	140
1.8.3.1. Histosol (Láptalajok)	140
1.8.3.2. Leptosols, Umbrisols (közethatású talajok)	142
1.8.3.3. Vertisols (duzzadó agyagtalajok)	144
1.8.3.4. Gleysol (réti talajok)	147
1.8.3.5. Chernozems (mezőségi talajok – csernozjomok)	148
1.8.3.6. Calcisols (karbonáttalajok)	150
1.8.3.7. Arenosol (homoktalajok)	152
1.8.3.8. Fluvisols (öntéstalajok, hordaléktalajok)	155
1.8.3.9. Regosols (földes kopár)	157
1.9. Tájszerkezet és tájtervezés (<i>Csorba Péter – Dávid Lóránt Dénes</i>)	159
Bevezetés	159
1.9.1. A tájhatárok megállapítása	159
1.9.2. Tájbeosztás térképek a 2018-ban kiadott Magyarország Nemzeti Atlaszában	160
1.9.2.1. A magasabb rendszertani szintek	162
1.9.2.2. Korábbi nagytájaink helye az új taxonómiai rendszerben	163
1.9.3. A tájak működését, azaz anyag- és energia-háztartását jelző indikátorok	165
1.9.3.1. Tájszintű anyag- és energiaforgalom vizsgálatok	166
1.9.3.2. A táji anyag- és energiaforgalom lehetséges indikátorai	168
1.9.3.3. A javasolt indikátorok összegzése	172
1.9.4. Tájtipizálás	173
1.9.4.1. A tájtipológia rendező elvei	173

1.9.4.2 Kísérletek az egységes európai tájtipizálási rendszer kialakítására	174
1.9.5. A tájtervezés tájföldrajzi alapjai	177
1.9.5.1. A táj tervezésének indokoltsága	178
1.9.5.2. A fenntartható tájak tervezésének előfeltételei	181
1.9.5.3 A funkcionális folt-folyosó-mátrix rendszer kutatásának legfontosabb eredményei	183
1.9.5.4. A tájmetria és a tájtervezés	187
1.10. Környezetvédelem a Kárpát-medencében (<i>Vince Tímea</i>)	191
1.10.1. Környezeti problémák	191
1.10.1.1. A levegő állapota	191
1.10.1.2. A vizek állapota	193
1.10.1.3. A talajok állapota	196
1.10.1.4. Hulladéktermelés és kezelés	197
1.10.2. Természetvédelem	199

2. NÉPESSÉG ÉS TELEPÜLÉSEK

2.1. Demográfiai jellemzők	205
2.1.1. A népesség száma és térbeli eloszlása (<i>Kocsis Károly</i>)	205
2.1.1.1. Az 1950–1990 közötti időszak	205
2.1.1.2. Az 1990 óta eltelt időszak	206
2.1.2. Természetes szaporodás (<i>Kocsis Károly – Bálint Lajos – Makay Zsuzsanna – Wéber András</i>)	209
2.1.2.1. Termékenység	209
2.1.2.2. Életkilátások	210
2.1.2.3. Természetes szaporodás, fogyás	214
2.1.3. Vándorlás (<i>Dövényi Zoltán</i>)	217
2.2. A népesség összetétele	229
2.2.1. Nem és életkor (<i>Kocsis Károly</i>)	229
2.2.1.1. Nem szerinti összetétel	229
2.2.1.2. Életkor szerinti összetétel	230
2.2.2. Nemzetiség, nyelv (<i>Kocsis Károly – Tátrai Patrik</i>)	233
2.2.3. Vallás (<i>Kocsis Károly – Tátrai Patrik</i>)	239
2.2.4. Iskolázottság (<i>Dövényi Zoltán</i>)	243
2.2.5. Foglalkozás (<i>Dövényi Zoltán</i>)	248
2.3. Települések (<i>Molnár József – Papp Géza</i>)	254
2.3.1. A településhálózat fejlődése	254
2.3.2. Városhálózat	265
2.3.3. Szuburbanizáció, agglomerációk	277
2.3.4. A falusi népesség	281

3. A KÁRPÁT-MEDENCE GAZDASÁGA

3.1. A gazdaság fejlődésének általános tendenciái (<i>Fodor Gyula – Molnár Ernő</i>)	290
3.2. Magyarország gazdaságföldrajza	294
3.2.1. Bevezetés: történeti áttekintés, gazdasági folyamatok és változások Magyarországon a rendszerváltozás után (<i>Dávid Lóránt Dénes</i>)	294
3.2.2. A mezőgazdaság általános gazdasági jellemzése (<i>Dávid Lóránt Dénes – Marsелеk Sándor</i>)	297
3.2.2.1. Történeti áttekintés	297
3.2.2.2. Az agrártermelés helyzete	299
3.2.2.3. A (magyarországi) mezőgazdaság szerkezete	301
3.2.2.4. A magyarországi mezőgazdaság földrajza	305
3.2.2.5. A magyarországi mezőgazdaság jövőképe	313
3.2.3. Ipar és építőipar Magyarországon (<i>Molnár Ernő</i>)	315
3.2.3.1. A magyar ipar történelmi távlatokban	315
3.2.3.2. A magyarországi ipar szerkezete	318
3.2.3.3. A magyarországi ipar térbelisége	323
3.2.4. Szolgáltatások földrajza – terciér és kvaterner szektorok köréből, különös tekintettel a gazdasági szolgáltatásokra (<i>Dávid Lóránt Dénes</i>)	330
3.2.4.1. A (magyarországi) szolgáltatási szektor átalakulásának keretfeltételei	330
3.2.4.2. A (magyarországi) szolgáltatási szektor szerkezete	334
3.2.4.3. Közlekedés	335
3.2.4.4. Kereskedelem: nagykereskedelem-kiskereskedelem	343
3.2.4.5. Pénzügyi szolgáltatások	344
3.2.4.6. A negyedik (kvaterner) szektor	345
3.2.5. Magyarország turizmusföldrajza (<i>Dávid Lóránt Dénes – Horvát Dániel – Remenyik Bulcsú</i>)	347
3.2.5.1. Magyarország turizmusának főbb statisztikai adatai	347
3.2.5.2. A pandémia hatása Magyarországon a turizmusra 2020-ban	351
3.2.5.3. Magyarország turisztikai desztinációi, térségei	355
3.2.5.4. Magyarország turisztikai termékei	358
3.2.5.5. Magyarország turizmusának jövőképe	360
3.3. A szlovák gazdaság (<i>Fodor Gyula</i>)	363
3.3.1. Történeti és gazdaságtörténeti áttekintés	363
3.3.2. A mezőgazdaság jellemzői	364
3.3.3. Szlovákia ipara	366
3.3.4. Az ország közlekedési infrastruktúrája és szolgáltató szektora	367
3.3.5. Régiók és városok	369
3.3.6. Szlovákia turizmusa (<i>Berghauer Sándor</i>)	372
3.4. Kárpátalja gazdasága (<i>Fodor Gyula</i>)	373

3.4.1. Történeti áttekintés	373
3.4.2. Mezőgazdaság	374
3.4.3. Az ipar sajátosságai Kárpátalján	375
3.4.4. Közlekedés és szolgáltatások	380
3.4.5. Kárpátalja turizmusa (<i>Berghauer Sándor</i>)	381
3.5. Erdély gazdasági viszonyai (<i>Fodor Gyula</i>)	384
3.5.1. Történeti és gazdaságtörténeti áttekintés	384
3.5.2. A jelenlegi gazdaság általános jellemzése. A mezőgazdaság	385
3.5.3. Erdély ipara	387
3.5.4. Közlekedés és szolgáltatások	389
3.5.5. Regionális áttekintés és gazdasági központok	391
3.5.6. Erdély turizmusa (<i>Berghauer Sándor</i>)	393
3.6. A Vajdaság gazdasága (<i>Fodor Gyula</i>)	395
3.6.1. Történeti áttekintés	395
3.6.2. Mezőgazdaság a Vajdaságban	396
3.6.3. A vajdasági ipar jellemzői	398
3.6.4. A szolgáltató szektor	399
3.6.5. A Vajdaság turizmusa (<i>Berghauer Sándor</i>)	400
3.7. Pannon-Horvátország gazdasága (<i>Fodor Gyula</i>)	401
3.7.1. Történeti áttekintés	401
3.7.2. Pannon-Horvátország mezőgazdasága	402
3.7.3. Az ipar sajátosságai	403
3.7.4. Szolgáltatások Pannon-Horvátország területén	403
3.7.5. Pannon-Horvátország turizmusa (<i>Berghauer Sándor</i>)	404
3.8. A Muravidék gazdasági viszonyai (<i>Fodor Gyula</i>)	406
3.8.1. Általános tudnivalók	406
3.8.2. A Muravidék mezőgazdasága és ipara	406
3.8.3. Közlekedés és szolgáltatások a Muravidék területén	407
3.8.4. A Muravidék turizmusa (<i>Berghauer Sándor</i>)	407
3.9. Az Órvidék gazdasága (<i>Fodor Gyula</i>)	409
3.9.1. Általános tudnivalók	409
3.9.2. Mezőgazdaság és ipar az Órvidéken	409
3.9.3. A szolgáltató szektor jellemzői	410
3.9.4. Az Órvidék turizmusa (<i>Berghauer Sándor</i>)	410
MELLÉKLET: A Kárpát-medence régióinak gazdasági szempontból fontos települései	414

4. A KÁRPÁT-MEDENCE NÉPRAJZI SAJÁTOSSÁGAI

4.1. A Kárpát-medence – a hazát kereső népek kohója (<i>Kész Barnabás – Kész Margit</i>)	422
4.1.1. Nemzetiségek a történelmi Magyarország területén	422

4.1.2. Etnikumok (kisebbségek)	423
4.1.2.1. Cigányok (romák)	424
4.1.2.2. A zsidóság	424
4.1.2.3. Kunok és jászok	425
4.2. Néprajzi csoportok, tájak, szigetek (Magyarország határain belül és túl)	
<i>(Kész Barnabás – Kész Margit)</i>	427
4.2.1. Alföld (Nagyalföld)	429
4.2.1.1. Hortobágy	429
4.2.1.2. Hajdúság	429
4.2.1.3. Nagykunság, Kiskunság (és Bugacpuszta)	429
4.2.1.4. Jászság	430
4.2.1.5. Kalocsa és környéke	431
4.2.1.6. Az alföldi városok világa	431
4.2.1.7. Kelet-Magyarország tájai	432
4.2.2. Dunántúl	436
4.2.2.1. Kisalföld: Hanság, Rábaköz, Szigetköz	437
4.2.2.2. Göcsej, Hetés és Órség	437
4.2.2.3. Somogyország, Ormánság és Dráva-szög	438
4.2.2.4. Sárköz és Mezőföld	438
4.2.2.5. Balaton-felvidék és Bakony	439
4.2.3. Felföld (Felvidék)	442
4.2.3.1. A palócok	443
4.2.3.2. A matyók	444
4.2.3.3. Zoboralja	444
4.2.3.4. Mátyusföld	444
4.2.3.5. Csallóköz	444
4.2.3.6. Felvidéki nevezetességek	445
4.2.4. Erdély	448
4.2.4.1. Partium	448
4.2.4.2. A szűkebb értelemben vett Erdély	450
4.2.4.3. Kalotaszeg	451
4.2.4.4. Mezőség	454
4.2.4.5. Torockó	454
4.2.4.6. Székelyföld	455
4.2.4.7. A csángók	459
4.2.5. Kárpátalja	460
4.2.5.1. Az Ungi-Tiszhát	462
4.2.5.2. Nagydobrony egyedisége	464
4.2.5.3. Munkács környéke	465
4.2.5.4. A Beregi-Tiszhát	466
4.2.5.5. A Szernye-mocsár, Tóhát térsége	468
4.2.5.6. Az Ugocsai-Tiszhát	470
4.2.5.7. Egy falunyi Szatmár – Nagypalád	474

4.2.5.8. A Tisza-völgy (Felső-Tisza-vidék)	475
4.2.5.9. Aknaszlatina – a sóra épült település	477
4.2.5.10. Gens fidelissima – ruszinok és ukránok	478
4.2.6. Délvidék	482
4.2.6.1. Bácska	482
4.2.6.2. Bánság (Bánát)	486
4.2.6.3. Szlavónia	485
4.2.7. Burgenland (Őrvidék)	486
4.3. Nyelvi hasonlóság és nyelvi változatosság a Kárpát-medencében (<i>Cserniczkó István</i>)	490

3.2.2. A mezőgazdaság általános gazdasági jellemzése

Dávid Lóránt Dénes – Marselek Sándor

3.2.2.1. Történeti áttekintés

Magyarország különleges természeti adottságainak köszönhetően évszázadok óta jelentős és világszerte elismert mezőgazdasági termelést folytat, ennek megfelelően az agrárgazdaság²⁶¹ a magyar nemzetgazdaság kiemelkedő fontosságú, stratégiai ágazata, amely jelentős hányadát a hazai élelmiszeripar dolgozza fel. Történeti távlatokban ez nem volt mindig így, ezt a gazdasági ágazatot is nagy mértékben érintették a politikai változások. Ezek közül a trianoni békediktátum az egyik legfontosabb mérföldkő, mivel az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása azt is jelentette, hogy a Kárpátok hegyvidékének jelentős részét, és ezzel együtt a kapcsolódó agrártevékenységi lehetőségek nagy részét elveszítettük. Az ország alapvetően alföldi területeinek nagy részét megtartotta, és ez a mezőgazdasági termelésre is kihatással volt. Az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása után megváltoztak a magyar gazdaság egészének keretfeltételei. A Monarchiában alapvetően belkereskedelmi jellegű volt az egyes részek közötti kapcsolat, a magyar területek a „kert” szerepét töltötték be, a magyar gazdaság kivitele és behozatala 80 százalékban a cseh és osztrák piaccal volt összekötve. Az új határok között megváltozott az egyes gazdasági ágazatok egymáshoz viszonyított aránya is, az ország területe ércben és fában szegény lett, és szinte minden ipari nyersanyagból behozatalra szorult. A mezőgazdasági termelés súlyos gondokkal küzdött a két világháború között, köszönhetően a búza, a kukorica és az árpa iránti kereslet, és azok árának ingadozásának. Eleinte sem a terményszerkezetben, sem a technikai-technológiai fejlesztésben nem következett be ugrásszerű változás. Némi előrelépés a zöldség-, valamint főleg a gyümölcsstermesztésben történt. Ekkor alakultak ki a Budapest környéki őszibarack, a kecskeméti kajszai- és a szabolcsi almatermelő övezetek, fejlődtek borvidékeink, valamint az ezekre épülő feldolgozóipar. Az 1929-33-as nagy világgazdasági válság hatására Magyarországon mezőgazdasági válság alakult ki, a magyarországi termelés súlypontját képező gabona termelése 1928-1932 között több mint egyharmadával visszaesett. Az 1930-as évek közepétől megindult a magyar gazdaság fellendülése, a politikai orientációkkal összhangban sikerült biztosítani a német és olasz piacot. A mezőgazdaság gépesítése azonban nem folytatódott, sőt már a meglévő gépparkot is csak mintegy kétharmados arányban üzemeltették.

²⁶¹ Az agrárgazdaság magában foglalja a mezőgazdasági, erdő-, hal- és vadgazdálkodási tevékenységeket, illetve ezek kapcsán előállított alapanyag feldolgozását, és ezen tevékenységekhez kapcsolódó egyéb szolgáltatásokat.

A történelem folyamán magyar gazdaságban a szarvasmarha-tenyésztés mindig jelentős szerepet játszott. Emellett a juh és a sertés tenyésztése érdemel említést, azonban ezek mindegyik szinte folyamatos fajtaváltási gondokkal küzdött, a szarvasmarhánál a hús- és tejorientált fajták változásai, a sertésnél a tradicionális fajtákról való átállás, a juh esetében pedig a gyapjú iránti kereslet volt meghatározó tényező. Ezen kívül a nagy hagyományokra visszatekintő lótenyésztés emelendő ki.

A háborús pusztítások, a szovjet megszállás és a jóvátételi kötelezettségek következtében Magyarország gazdasága, ezáltal mezőgazdasága is súlyos helyzetbe került. A Rákosi-korszakban a szovjet modellt másolták, legfontosabbnak a mezőgazdaság kollektivizálását²⁶² (termelőszervezetek szervezése), illetve állami gazdaságok létrehozását tartották a magántulajdon felszámolása által.

A mezőgazdasági termelőszövetkezetek szervezése lassan alakult, az 1950-es évek elején a megművelt földterület kétharmada még magángazdák kezében volt, a háztáji földeknek²⁶³ azonban hamarosan kulcsszerepe lett az élelmiszerellátásban. A mezőgazdasági termelés nem érte el a világháború előtti szintet, ráadásul Magyarország a Rákosi-korszakban az importbevételek növelésének kényszere miatt a kenyérgabona és a bor importjára kényszerült. Az 1960-as évek közepére sikeresnek bizonyult az átalakítás a mezőgazdaságban. A termelőszövetkezetek és az állami gazdaságok nagyüzemeit jól kiegészítették a munkaigényes tevékenységeket végző háztáji- és kisegítő gazdaságok. Az 1970-es években a magyar mezőgazdaság fénykoráról beszélhetünk.

Az 1980-as évek második felében az ország egyre súlyosodó politikai, társadalmi és gazdasági válságot élt át. Az állami tulajdon túlsúlya és a teljes foglalkoztatottság nem volt fenntartható. A politikai rendszerváltás lehetővé tette a piacgazdaságra való áttérés megkezdését.

Az 1990-es években a hazai termelőszövetkezetekre és állami gazdaságokra alapuló struktúra megváltoztatása vette kezdetét. 1991-92-ben elfogadták a kárpótlási törvényt, melyek alapján a szocialista rendszer által megkárosított emberek és leszármazottaik kárpótlási jegyeket²⁶⁴ kaptak, amelyeket földre is beválthattak, ezáltal kiszervezték a földeket a TSZ-ekből. Emellett nevesíteni kellett a szövetkezeti vagyont, és azoknak, akik ki akartak válni a TSZ-ből, ki kellett fizetni a szövetkezeti üzletrészét. A kárpótlási folyamat

²⁶² Kollektivizálás – a termelési tényezők (pl. termőföld) közösségi tulajdonba vétele, gyakorlatilag a magángazdaságok erőszakos felszámolása és nagyüzemi termelőszervezetek létrehozása.

²⁶³ Háztáji föld – a termelőszövetkezeti tag a szövetkezet földjeiből egyéni használatra, művelésre kapott területe.

²⁶⁴ Kárpótlási jegy – a magyar állam által kibocsátott speciális értékpapír.

eredményeként rendkívül elaprózott földbirtokstruktúra alakult ki, amelyen a kistulajdonosok földjeit bérbe vevő nagyüzemi gazdaságok, illetve kis egyéni gazdaságok jöttek létre. A termelési szerkezetet a rendszerváltásig a növénytermesztés és az állattenyésztés közötti egyensúly jellemezte, amely azt követően az állatállomány nagyarányú csökkenéséből adódóan felborult. A kisbirtokok életképtelensége a nagyobb birtoktestek létrejöttének irányába tendál. A megszerezhető földterületek maximális nagyságát törvények szabályozzák. A cél életképes családi gazdaságok kialakítása.

Napjainkra a mezőgazdaság szerepe ismét kulcsfontosságúvá vált. Szakemberek szerint a jövő kulcsfontosságú erőforrásait a termőföld és a víz jelenti. A mai törekvések egyre inkább a környezettudatosságot preferálják, a biogazdálkodásnak²⁶⁵, illetve az egészséges életmódnak kiemelt jelentőséget tulajdonítanak. Magyarország földrajzi adottságait tekintve kiemelkedően kedvező helyzetben van ahhoz, hogy a modern kor által diktált elvárásoknak megfeleljen. Az Európai Unió által nyújtott támogatásokon keresztül lehetőség van arra, hogy a gazdálkodóknál lévő géppark is megújuljon, valamint a legújabb technológiák bevezetésére sor kerüljön.

3.2.2.2. Az agrártermelés helyzete

Magyarország természeti adottságai kedvezőek a mezőgazdasági termelésre. Az agrárgazdaság a magyar nemzetgazdaság kiemelt fontosságú stratégiai ágazata. A hazai agroökológiai potenciál²⁶⁶ duplája a jelenleg realizáltaknak. Erőforrásainak (termőföld, víz, munkaerő, termelőeszközök) fokozott kihasználása a jövőben elkerülhetetlen feladatunk. A mezőgazdasági termelés jelentős hányadát a hazai élelmiszeripar dolgozza fel, az élelmiszeripar fejlesztése a mezőgazdasági termelés jövőjének is az egyik kulcskérdése.

2018-ban az ország földterületének 57 százaléka állt mezőgazdasági művelés alatt. Az 5,3 millió hektár mezőgazdasági terület több mint négyötödén folyt szántóföldi gazdálkodás. A 3.2.2.2.1. ábra szemlélteti a művelési ágankénti megoszlást.

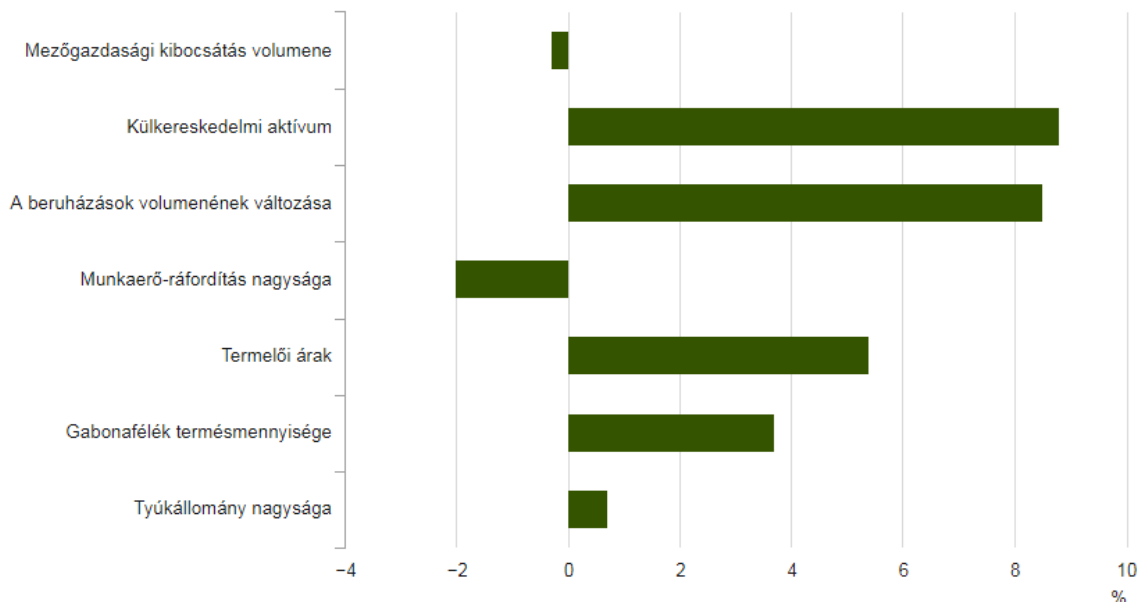
²⁶⁵ Biogazdálkodás – a gazdálkodás olyan formája, amely előnyben részesíti a szerves trágyázást és a biológiai növényvédelmet a szintetikus műtrágyával és növényvédő szerekkel szemben.

²⁶⁶ Agroökológiai potenciál alatt valamely területről gondos gazdálkodás feltételezésével várható mezőgazdasági hozamot értjük.

3.2.2.2.1. ábra. A földterület megoszlása művelési áganként, 2018
(forrás: KSH, 2019. Magyarország 2018.)

A mezőgazdasági kibocsátás volumene kismértékben csökkent 2019-re, és a munkaerő-ráfordítás nagysága is 2 százalékos csökkenést mutatott. Más területeken növekedés volt (3.2.2.2.2. ábra).

3.2.2.2.2. ábra. A mezőgazdaság főbb mutatóinak változása az előző évihez képest, 2019
(előző év = 100 %)
(forrás: KSH, Helyzetkép a mezőgazdaságról, 2019.)

A mezőgazdaság az élelmiszeriparral együtt a nemzetgazdaság hozzáadott értékének és beruházásainak megközelítőleg 6 százalékát és a foglalkoztatottak közel 8 százalékát adták. Az elmúlt évek eredményeit a 3.2.2.1.2. táblázat szemlélteti. A 2019-2022 év eredményeit később még érdemes lesz részletesebben értékelni, mert a pandémiás időszak ezeket jelentősen befolyásolta, illetve az sajnos még jelenleg is tart. Az adatok gyors változását mutatja, hogy Magyarországon 2020-ban a mezőgazdasági kibocsátás volumene 2,2%-kal mérséklődött 2019-hez képest. A főbb szántóföldi növények közül árpából és kukoricából az

előző évinél több, napraforgóból és repceből kevesebb termett. A szarvasmarhák, a sertések és a tyúkok egyedszáma nagyobb, a juhoké kisebb volt, mint az előző év azonos időpontjában. Az agrárium éves munkaerő-ráfordítása 5,9%-kal csökkent. Kukoricatermesztésben hazánk az uniós országok élmezőnyébe tartozik.

3.2.2.2.1. táblázat. A mezőgazdaság és élelmiszer, ital és dohánytermékek gyártása a nemzetgazdaságban

(%)

Év	A mezőgazdaság ^{a)} részaránya			Élelmiszer, ital, dohánytermék gyártás ^{c)} részaránya		
	a bruttó hozzáadott érték termelésében	a beru-házásban	a foglalkoztatásban, ^{b)}	a bruttó hozzáadott érték termelésében	a beru-házásban	a foglalkoztatásban, ^{b)}
2000	5,8	4,7	6,6	3,3	2,8	..
2005	4,3	4,5	5,0	2,6	2,7	3,6
2010	3,6	4,8	4,6	2,3	2,2	3,3
2015	4,5	4,8	4,8	2,2	2,2	3,3
2016	4,6	5,0	5,0	2,2	3,6	3,3
2017	4,5	4,5	5,0	2,1	3,0	3,3
2018	4,2	4,2	4,8	2,1+	2,8	3,2
2019	4,1+	4,0+	4,7	..	2,3+	3,2

a) Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat ágba sorolt gazdasági szervezetek. b) A munkaerő-felmérés adatai. c) Élelmiszer, ital, dohánytermék gyártása ágazatba sorolt gazdasági szervezetek.

(forrás: KSH, Helyzetkép a mezőgazdaságról, 2019.)

3.2.2.3. A (magyarországi) mezőgazdaság szerkezete

A magyar mezőgazdaság szerkezete folyamatosan, sokszor évről évre is változik. Az elmúlt évtizedben az időjárási szélsőségek mellett a világpiacon változások voltak nagy hatással a termelési szerkezetre, amelyek akár évről évre és nagy arányokban változhattak. A pandémia²⁶⁷ szintén erősen befolyásolta a folyamatokat, főként a nagy élőmunka igényes ágazatokban. Áttekintésünkben ezért a 2018-as évet tekintettük egy általános példának.

Szántóföldi növénytermesztés

Gabonatermesztésünk 2018-ban sikeres évet zárt. 2 354 millió hektárról összesen 14,8 millió tonna terményt takarítottunk be. A termésmennyiség 6,5 százalékkal meghaladta az előző évit. A kukorica hozama igen kedvező volt, de a búza hozama is meghaladta az 5 t/ha-t. A repce 1 millió tonna termésmennyiséggel jó termést adott. Magyarország 2018-ban is az EU második legnagyobb napraforgó-termelője volt.

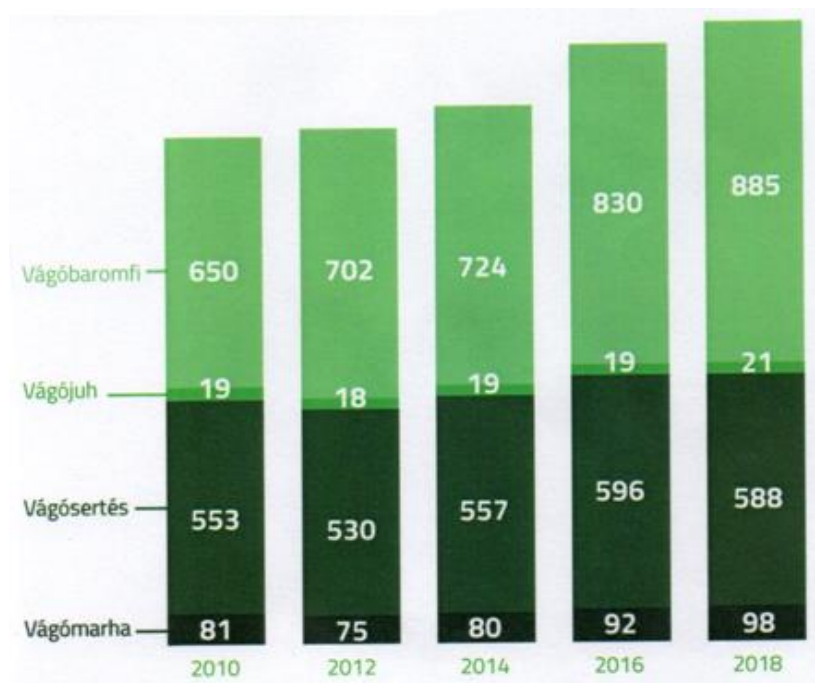
²⁶⁷ Pandémia – az Egészségügyi Világszervezet (WHO) által hirdetett világjárvány, olyan fertőző betegség okozta járvány, amely sok embert fertőz meg nagyon nagy területen, akár több kontinensen, vagy világszerte.

Kertészet

Hazánk a zöldség- és gyümölcsstermesztés terén nagy hagyományokkal rendelkezik. A magyar termékek minőségük miatt keresettek az európai piacon. A friss zöldség-gyümölcs és a szőlő, bor együttes kibocsátásának értéke folyó alapáron 370,8 milliárd forint volt 2018-ban, a teljes mezőgazdasági kibocsátás 13,6 százaléka, az elmúlt öt évhez hasonlóan, amikor az időjárástól és a piaci folyamatoktól függően a részarány 12 és 14 százalék között ingadozott.

Állattenyésztés

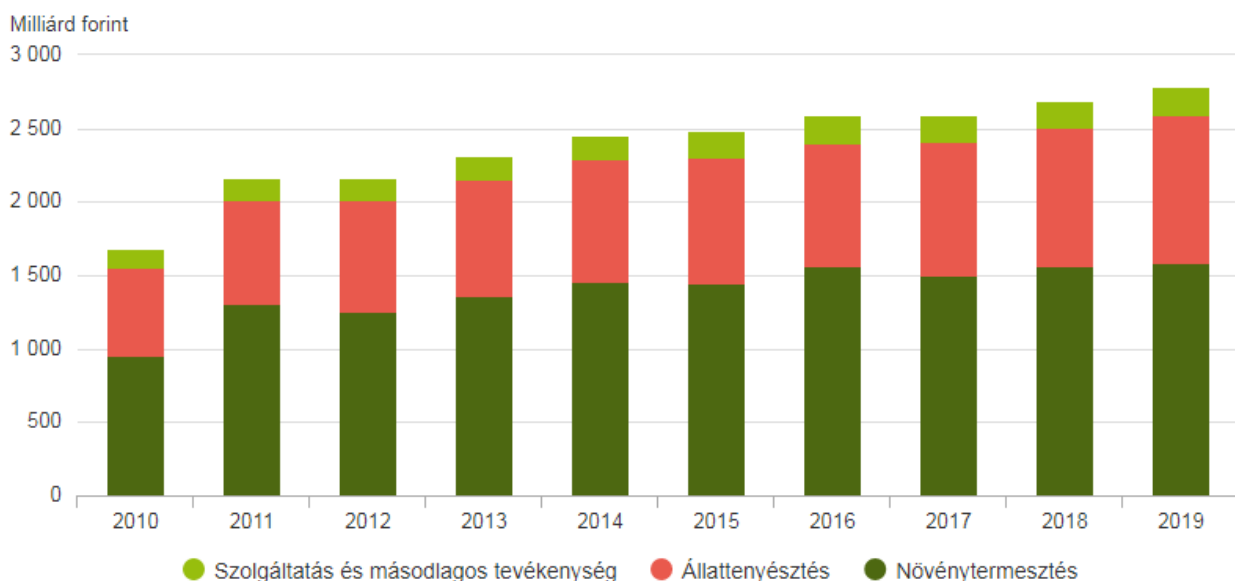
Az állattenyésztés a magyar mezőgazdaságban fontos szerepet tölt be. A fő állatfajok a baromfi, a sertés, a szarvasmarha, és a juh. A vágóállat-termelés dinamikusan nőtt (3.2.2.3.1. ábra).

3.2.2.3.1. ábra. A vágóállat-termelés alakulása (ezer tonna)
(forrás: KSH, Helyzetkép a mezőgazdaságról, 2019.)

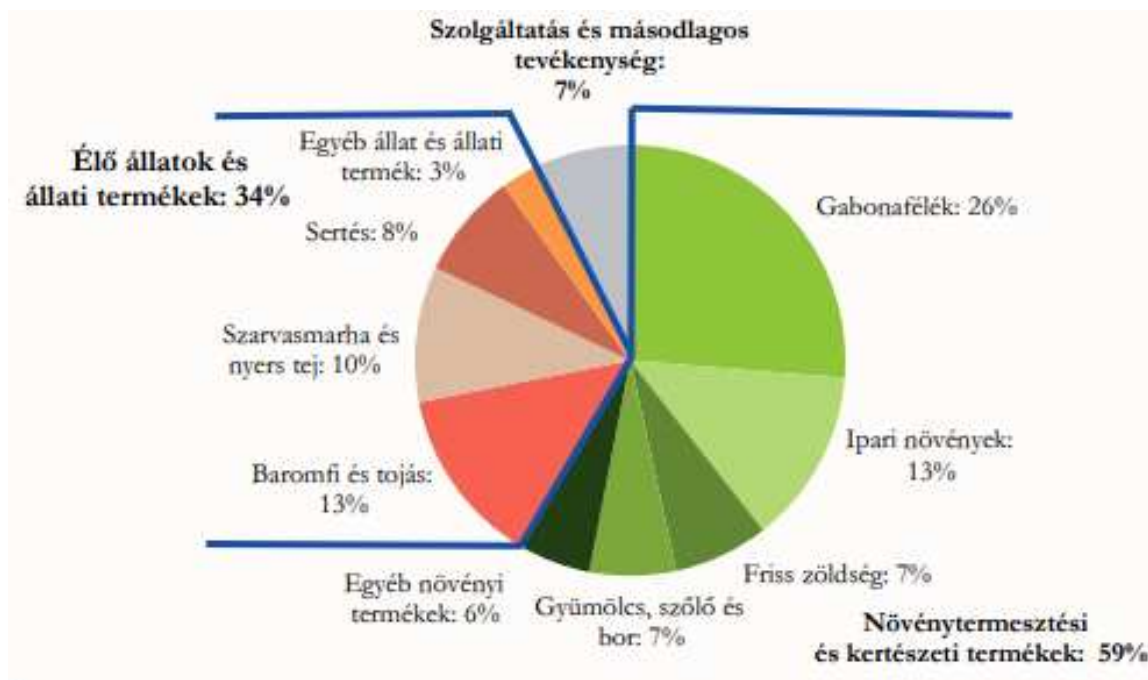
A mezőgazdaság kibocsátása

A mezőgazdasági alaptevékenységek aránya 10 éve alig változott. 2019-ben a mezőgazdasági ágazat (szolgáltatásokkal és másodlagos tevékenységekkel együtt) folyó alapáron számolt **kibocsátási értéke** 2789 milliárd forint volt, ebből 57 százalékkal a növénytermesztés, 36 százalékkal az állattenyésztés részesedett (3.2.2.3.2. ábra).

3.2.2.3.2. ábra. A mezőgazdaság teljes kibocsátási értékének alakulása (forrás: KSH, Helyzetkép a mezőgazdaságról, 2019.)

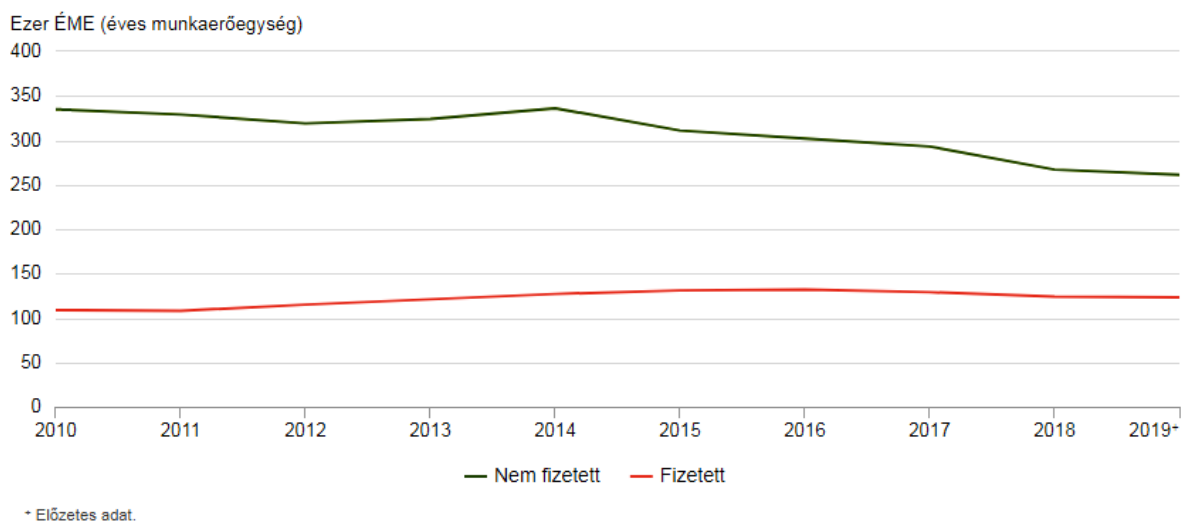
A mezőgazdaság teljes kibocsátásán belül a legnagyobb részarányt a gabonafélék és az élő állatok (26-26%), az ipari növények (13%) és az állati termékek (10%) képviselik (3.2.2.3.3. ábra).

3.2.2.3.3. ábra. A mezőgazdaság bruttó kibocsátásának megoszlása, 2018 (forrás: KSH, A mezőgazdaság szerepe a nemzetgazdaságban, 2018.)

Munkaerő felhasználás

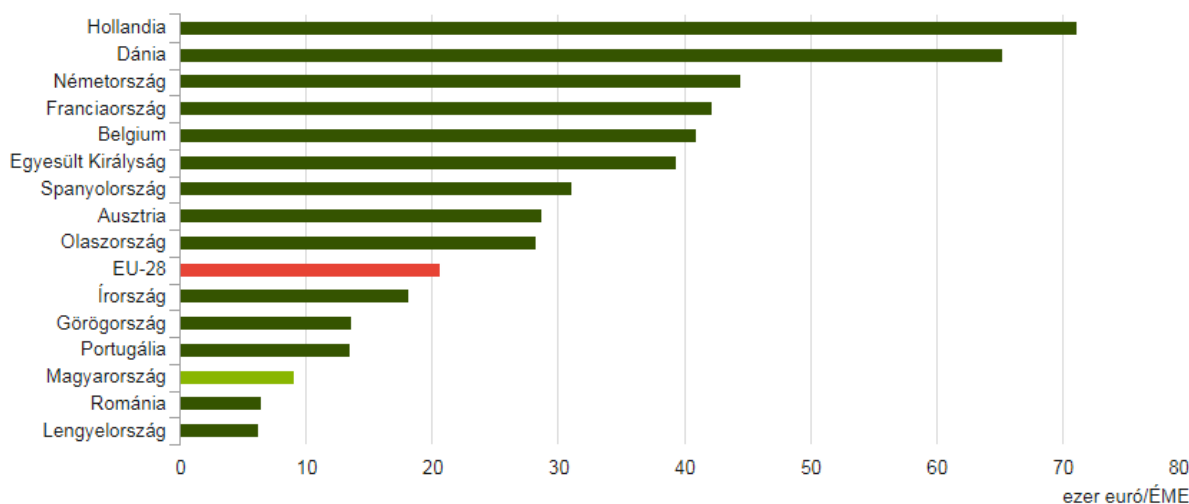
2019-ben az adatok szerint a munkaerő-ráfordítás nagysága 2 százalékkal elmaradt az előző évitől, és 384 ezer ember teljes munkaidős (évi 1800 óra) tevékenységének felelt meg. Az egyéni gazdaságok családi munkaereje az összes munkaerő-ráfordítás 68 százalékát tette ki, és csökkenő tendenciát mutat. A fizetett alkalmazottak száma kevéssé csökken (3.2.2.3.4. ábra).

*3.2.2.3.4. ábra. A mezőgazdasági munkaerő-felhasználás alakulása
(forrás: KSH, Helyzetkép a mezőgazdaságról, 2019.)*

2019-ben a mezőgazdaságban, erdőgazdálkodásban, valamint a halászatban a lakossági munkaerő-felmérés adatai szerint a **foglalkoztatottak** 4,7%-a, 211 ezer fő dolgozott, 1,9 százalékkal kevesebb, mint 2018-ban. Az intézményi munkaügyi statisztika előzetes adatai szerint 2019-ben 73,3 ezren álltak **alkalmazásban** a mezőgazdaságban, ami 1,8%-kal kevesebb az előző évinél. Az agrár-felsőoktatás átalakítása fontos, a képzés és az oktatás elengedhetetlen feltételét jelenti az ágazat sikeres működésének.

A munkaerő termelékenysége az agráriumban alacsony. Jelentősen elmaradunk az EU-28 átlagától is, és csak Romániát és Lengyelországot előzzük meg (3.2.2.3.5. ábra).

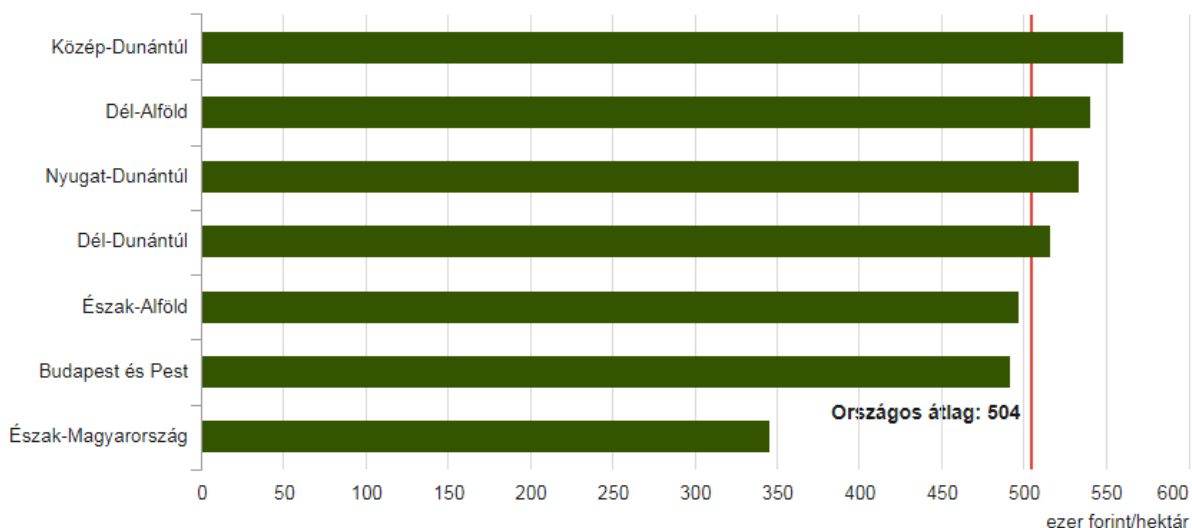
3.2.2.3.5. ábra. A munkaerő-termelékenység a jelentős kibocsátó európai uniós tagországokban

(Egy éves munkaerőegységre jutó bruttó hozzáadott érték)
(forrás: KSH, Helyzetkép a mezőgazdaságról, 2019.)

3.2.2.4. A magyarországi mezőgazdaság földrajza

Sajnos a termőterület alakulása folyamatosan kedvezőtlen képet mutat: 1990 óta eltelt 30 évben hazánk termőterülete több mint egy millió hektárral csökkent. 1990-ben 8,24 millió hektárnyi termőterület volt Magyarországon, ami 2019-re 7,2 millió hektárra apadt. Ezzel szemben egyre több a gyümölcsös, 450 hektáron történt új telepítés az országban, és az előző évihez képest ennek több mint a háromszorosa fordult termőre.

A magyarországi régiók mezőgazdasági területeinek a kiterjedése és termelési adottságai eltérőek. Mezőgazdasági területéhez képest magasabb aránnyal részesedik Dél-Dunántúl az országos gabonakibocsátásból, Dél-Alföld, Budapest és Pest megye a kertészeti termék és burgonyatermelésből, a Közép- és Nyugat-Dunántúl, valamint az Észak-Alföld az élő állatok és állati termékek kibocsátásából. Az alföldi régiók szerepe kiemelkedő az egy hektár mezőgazdasági területre jutó kibocsátásból (3.2.3.1. ábra). Az átlagon felül teljesítő két alföldi régió együttesen az összes növénytermesztési és állattenyésztési kibocsátás egyaránt közel felét (48-48%-át), a gyümölcsstermesztési kibocsátás 53, a kertészeti kibocsátás 68%-át adta.

3.2.3.1. ábra. Egy hektár mezőgazdasági területre jutó kibocsátás alapján, 2018
(forrás: KSH, Helyzetkép a mezőgazdaságról, 2019.)

3.2.3.1. táblázat. Magyarország termesztett növényei

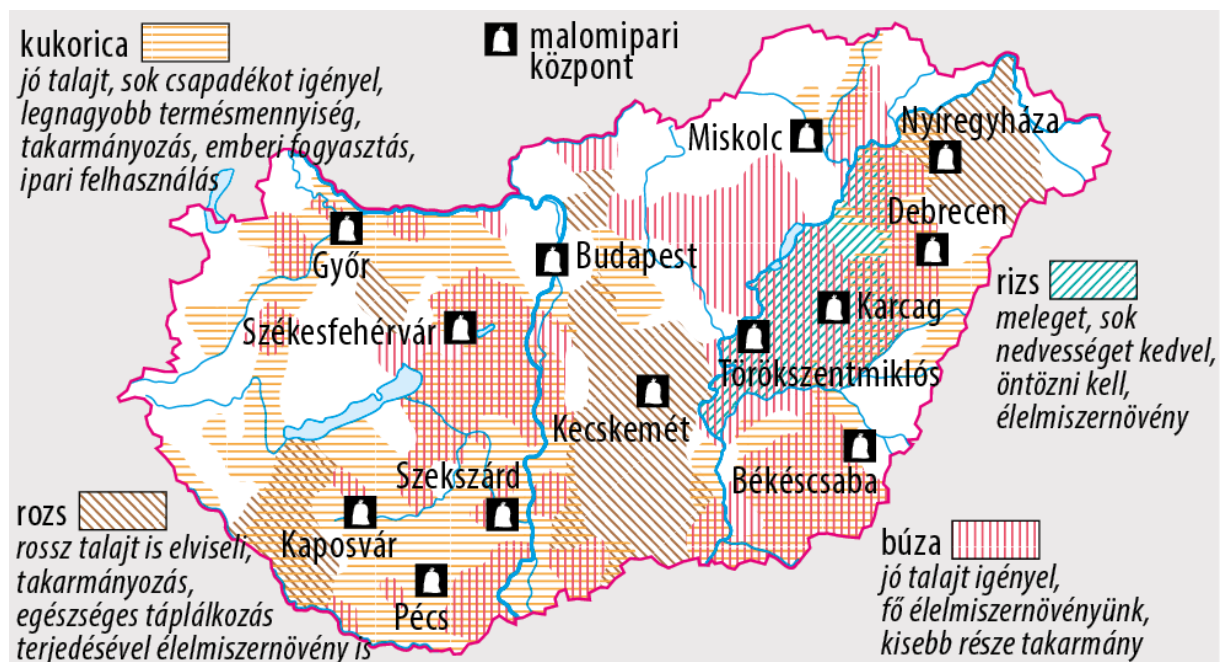
gabonafélék	búza, kukorica, árpa, rozs, rizs
ipari növények	napraforgó, cukorrépa, szója, repce, dohány
takarmánynövények	lucerna, zab, vöröshere, silókukorica
gyümölcsfélék	őszibarack, kajszibarack, alma, szőlő, ribizli, szilva, dinnye, paradicsom
zöldségfélék	burgonya, zöld- és fűszerpaprika, paradicsom, vöröshagyma, bab, káposzta, tök, torma, spárga
dísznövények, fák, virágok	akác, rózsza, fenyőfa

(forrás: F. Kusztor Adél et al 2017. (módosítva))

Magyarország termesztett növényei közül ismertek a nagy hagyományokkal bíró **gabonafélék**²⁶⁸ (3.2.3.1. és 3.2.3.2. ábra). A búza és a kukorica a szántóföldek körülbelül felét foglalja el, fontos kiviteli cikkek. Hagyományos termőterületei az Alföld, azon belül különösen a Hajdúság, a Mezőföld és a Körös-Maros köze, de az ország minden részén előfordul, ahol a talaj- és klimatikus adottságok azt lehetővé teszik.

²⁶⁸ A gabonafélék olyan növények csoportja, amelyeket táplálkozási céllal felhasználható magjaik miatt termesztenek.

A **szálastakarmányok** a szarvasmarha, a **szemestakarmányok** pedig a sertés és baromfi fő táplálékát adják, így tenyésztésük azok közelébe települt. Néhány egészen különleges termék (például baromfihús, libamáj) a nemzetközi piacokon is sikeres.

3.2.3.2. ábra. Legfontosabb gabonaféléink termőterülete és jellemzői
(forrás: F. Kusztor Adél et al 2017.)

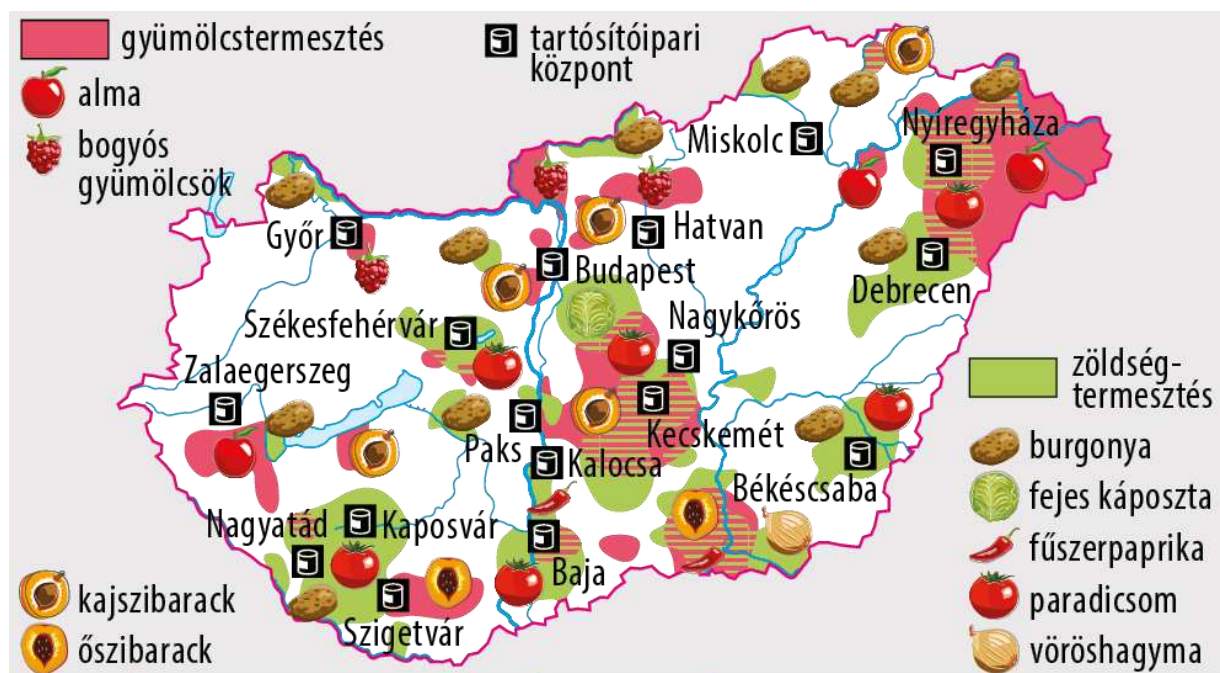
A **zöldség- és gyümölcsstermesztés** határainkon túl is ismert (3.2.3.3. ábra) (3.2.3.4. ábra). Zöldségféléink egyediségük, az éghajlati és talajadottságok miatti sajátos zamatuknak köszönhetően különösen kedveltek (3.2.3.5. ábra). A hagyományos és jól ismert termőközetek ma is megvannak (ilyen például a fűszerpaprika esetében Kalocsa és Szeged, illetve a vöröshagyma esetében Makó), de a viszonylag gyors átalakulások is jellemzőek. Botanikai jellemzőit tekintve a paradicsom ugyan gyümölcs, de a hagyományos konyha zöldségként kezeli, és országsherte termelik. Jól ismert továbbá a vecsési káposzta, a cecei paprika, a hevesi dinnye, a hajdú-bihari torma, a gönci és kecskeméti kajszibarack, a szabolcsi alma, a szatmári szilva, a göcseji körte, az újfehértói meggy, a szatymazi őszibarack. Némelyikük hungarikum minősítést is kapott (pl. a szőregi rózsa, a magyar akác, a szegedi és kalocsai fűszerpaprika). A karácsonyi fenyőfák termelésének nagy része Somogy és Zala megyékhez köthető.

Magyarországon a zöldség- és gyümölcs ültetvények területe az elmúlt tíz évben állandónak tekinthető, ezzel szemben az utóbbi években a termésmennyiség csökkenése, illetve nagy mértékű ingadozása volt tapasztalható. Az új telepítésekről korábban szöveltünk,

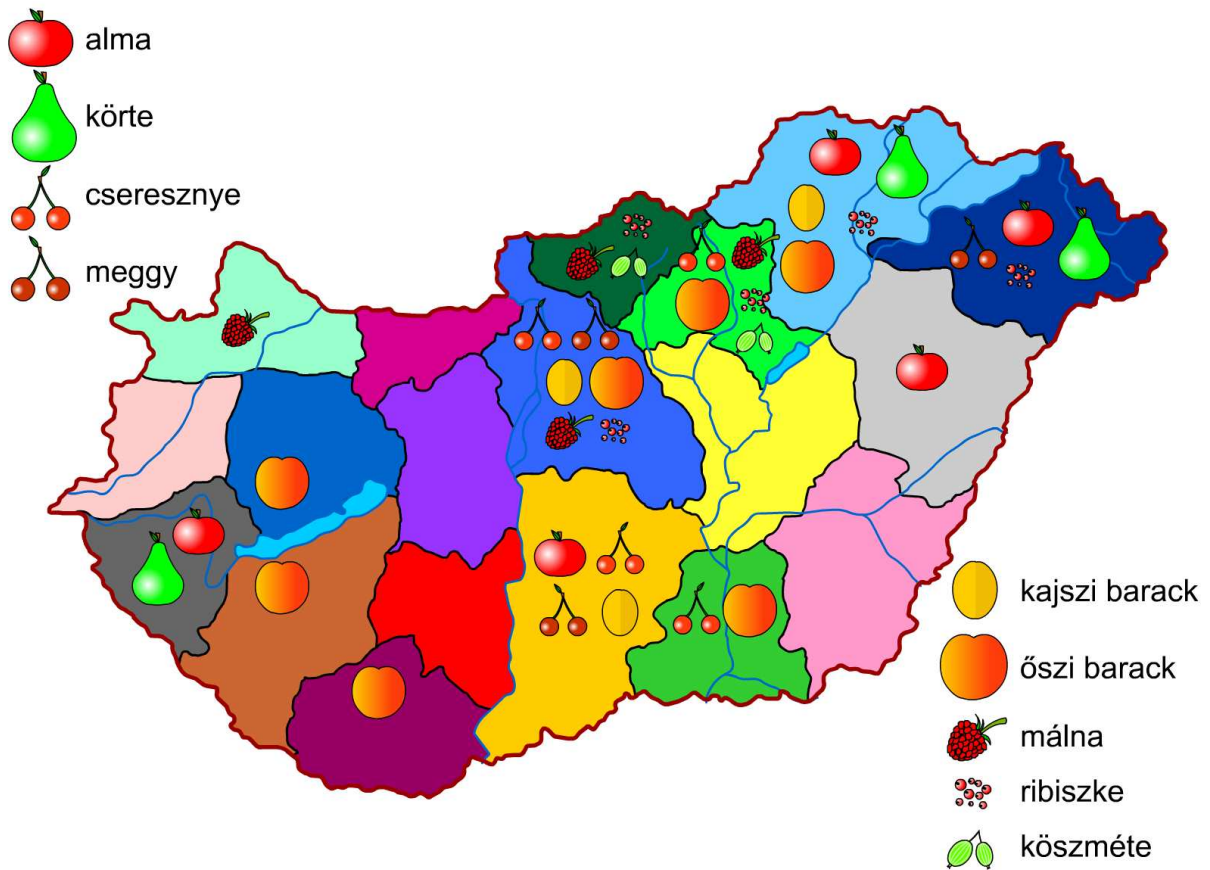
sajnos a bogyós gyümölcsök közül sokuk termőterülete elveszett, vagy átalakult (pl. málna, ribizli). Nagyon gyors változások zajlanak a termésmennyiségben. 1990-ben a paradicsom, zöldborsó és vöröshagyma volt a legnagyobb mennyiségben betakarított zöldségféléink. 2018-ban azonban már messze a csemegekukoricának volt a legnagyobb termésmennyisége, amit a paradicsom és a görögdinnye követett. A vöröshagyma pedig a 8. helyre szorult.

Itt említhető viszont pálinkakultúránk javulása. Időről időre azonban új növények is elterjednek. A spárga például Öttömösön az egyik legfőbb mezőgazdasági termék, amelynek termesztése egy ideje komoly szerepet játszik az itt élő családok megélhetésében. Ilyen növény továbbá a Létavértes környéki torma. Fontos még az ipari gombatermesztés (pl. Kerecsend). Magyarország Európa egyik legrégebbi gombatermelő országa.

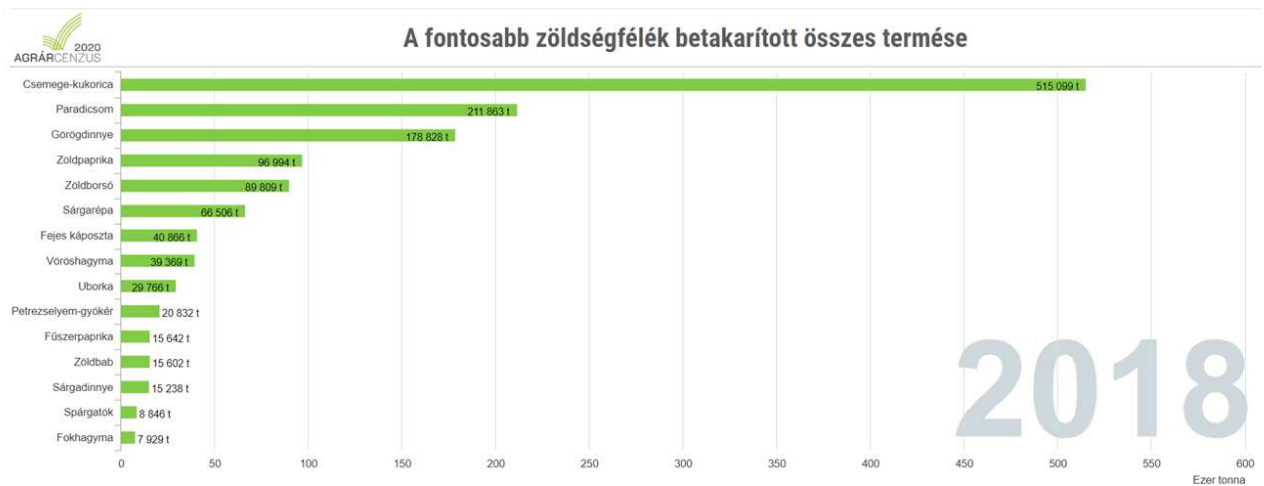
Sajnos az utóbbi években a környezeti változások és a COVID vírus hatására nagyon sok változás történt, ezek felmérése folyamatban van.

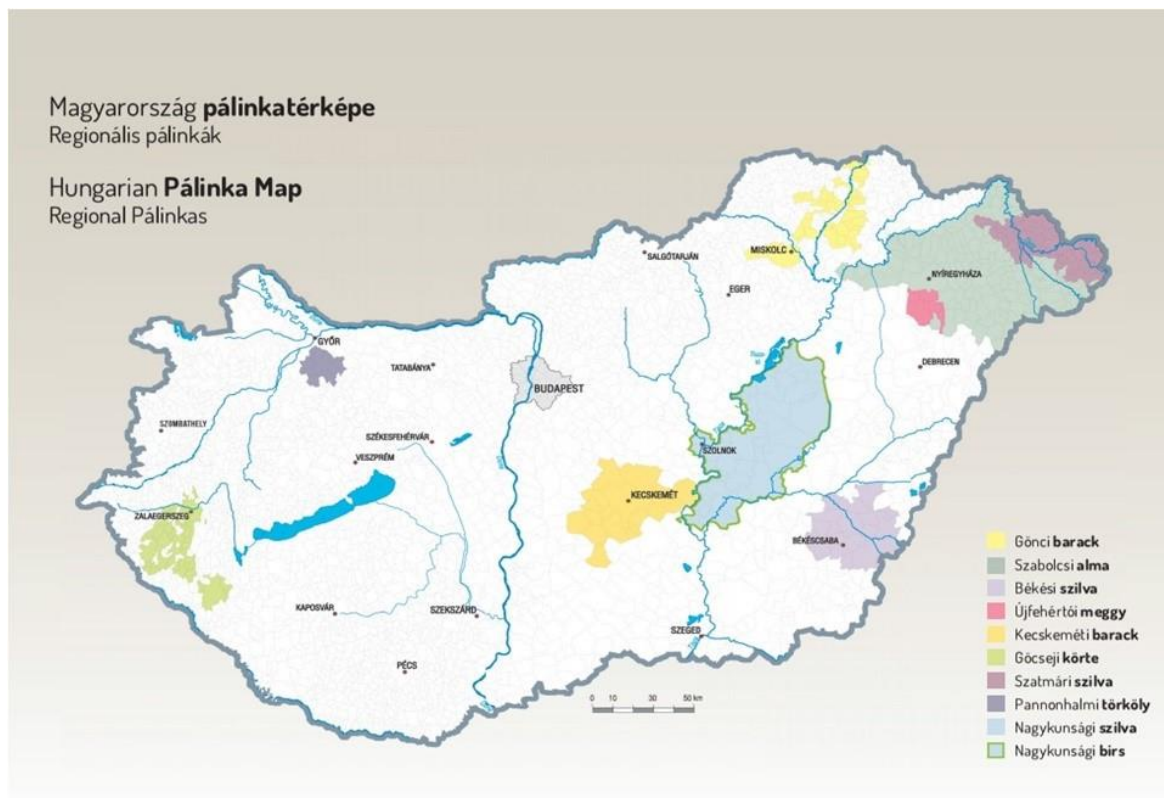
3.2.3.3. ábra. Legfontosabb zöldség és gyümölcsféléink termőterülete és jellemzői
(forrás: F. Kusztor Adél et al 2017.)

3.2.3.4. ábra. Legfontosabb gyümölcsféléink termőterületei
(forrás: F. Kusztor Adél et al 2017.)

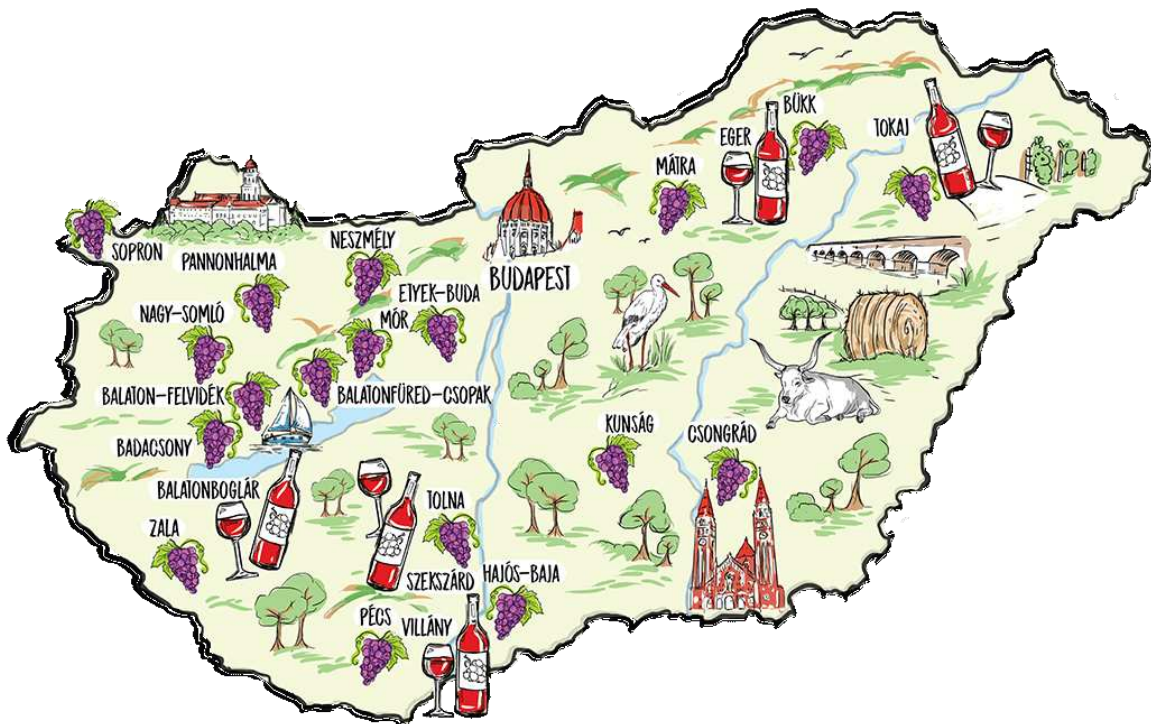
3.2.3.5. ábra. Legfontosabb zöldségféléink termésmennyisége (2018)
(forrás: <https://www.ksh.hu/interaktiv/agrarcenzus2020/zoldsegefelek.html>)

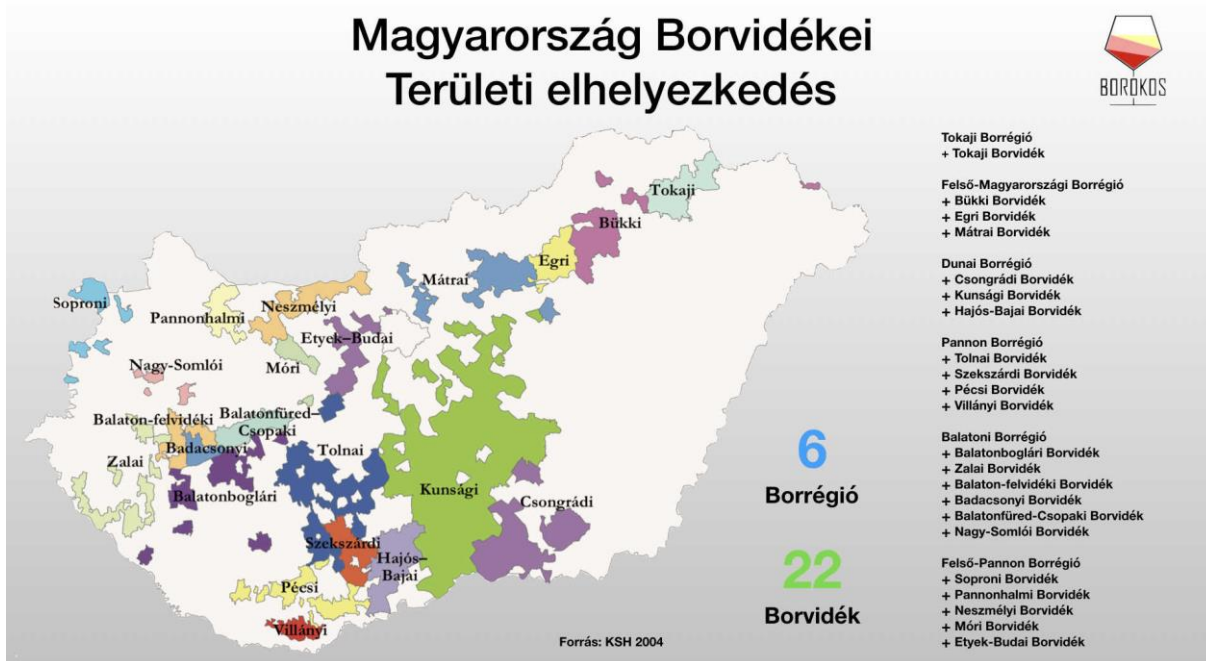
3.2.3.6. ábra. Magyarország pálinkatérképe
(forrás: <https://szupermenta.hu/hol-keszitheto-magyarorszagon-eredetvedett-palinka/>)

„Magyarország szőlőtermesztő tájai a borvidékek, bortermő helyek és az egyéb szőlőtermő helyek kategóriába sorolhatók. Bár hazánk szőlőterülete egyre erőteljesebben csökken, borvidékeinek száma ezzel ellentétben növekszik.

Borvidéknek nevezzük azt a szőlőtermő helyet, amely a közigazgatási (települési) határoktól független, hasonló ökológiai adottságokkal, meghatározott fajtákkal és művelésmóddal rendelkező terület. Ennek köszönhetően a termőhelyre a hagyományoknak megfelelő, jellegzetes borok előállítására jellemző. A borvidéken belül zárt borvidéknek nevezzük azokat a termőhelyeket, amelyeken szigorú szabályok szerint kell mind a termesztést, mind a bor előállítását és forgalmazását végezni. A szőlőtermesztésre a legjobb adottságokkal rendelkező, évszázadok folyamán kialakult, jellegzetes szőlőtermő tájakat borvidékeknek nevezzük. Jellemzőik, hogy homogén éghajlati és talajadottságokkal rendelkező, összefüggő szőlőültetvényein a termesztés a hosszú idő alatt kialakult borkészítési módhoz igazodva történik”. Az évszázados termelési hagyományokon alapuló szőlőtermesztés **történelmi borvidékei és szőlő-, valamint borrégiói és bortermő területei** főként a középhegységek, domságok napsütötte, déli lejtőin alakultak ki (3.2.3.7. ábra) (3.2.3.8. ábra). A megtermelt bor kb. egyötöd része kerül külföldre. Az alábbi térképek áttekintést adnak a hazai szőlő- és bortermelésről.

3.2.3.7. ábra. Magyarország szőlő- és bortermő területei képekben
(forrás: <https://www.dansenfeesten.nl/>)

3.2.3.8. ábra. Magyarország borrégiói és borvidékei
(forrás: <https://borokos.hu/bortanfolyam/magyarorszag-borvidekei-területi-elhelyezkedes/>)

A hazai mezőgazdaság termelési szerkezete meglehetősen egysíkú, diverzifikálása az agrárpolitika egyik fontos feladata. Elkerülhetetlen a növénytermesztés és az **állattenyésztés**

megbomlott egyensúlyának helyreállítása, az állattenyésztés piacorientált fejlesztése. Megfelelő színvonalú és összetételű állattenyésztés nélkül sem a vidéki népességmegtartás, sem pedig a környezet kultúrállapotban való megőrzése nem oldható meg, és nem enyhíthető a hozzáadott érték termelésben meglévő lemaradásunk. Ráadásul az állattenyésztés leépülése a növénytermesztés lehetőségeit is veszélyezteti. Néhány növény esetében óriási ingadozások tapasztalhatók (cukorrépa, repce, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei dohány). Egy beszédes adat, 2008-tól Magyarország egyetlen működő cukorgyára Kaposváron található. Történelmileg korábban rengeteg volt, de a rendszerváltozás után is tucatnyi termelt még.

Az **állattenyésztésben** a 20. században fajtaváltás történt: a nagyobb hús- vagy tejhozamú fajták terjedtek el. Ma a hagyományos magyar fajták újra előtérbe kerülnek egészségesebb húsup, zsírtartalmuk miatt (mangalica, szürkemarka). A szarvasmarha, sertés esetében a rendszerváltozás után nagy visszaesés volt tapasztalható. A juh-, kecske- és lótenyésztésben viszont az ingadozások ellenére is javulás tapasztalható. Hosszabb távon a baromfi-termékpályák kilátásai tűnnek a leginkább ígéretesnek, a hazai baromfiágazat fajtakinálata diverzifikált, a biológiai alapok jók. Megemlítem, hogy a hazai méhészet kiváló példaként szolgál a minőségi méztermelésre.

Az **erdő**²⁶⁹ és **vadgazdálkodás**²⁷⁰ fontos területnek számít. Hazánk erdőgazdaságában a rendszerváltozást követően jelentkeztek a gazdasági nehézségek és privatizációs problémák, amelyek megnehezítették, lelassították az erdőgazdálkodás fejlődését. Ennek ellenére ez az ágazat a rendszerváltozást követő néhány évben fejlődésnek indult. Magyarország 1,74 millió hektár erdővel rendelkezett 2020-ban, ami a 93 ezer négyzetkilométer 18,76%-a

Az elmúlt 20 év során az erdőterületek esetében növekvő tendencia érvényesült, és várhatóan a jövőben is növekedni fog, ha a fakivágás és az erdőtelepítés összhangban marad, és nem lesz jellemző az erdei „rablógazdálkodás”.

Az erdőgazdálkodás egyik fontos kiegészítője a **vadgazdálkodás**. Hazánk természeti adottságai kedveznek az apró- és a nagyvadtartás számára. A körültekintő vadgazdálkodás eredményeképpen növekedtek a vadászati bevételek, és egyre több vadhúst is értékesítünk. Fontos bevételszerző tevékenységgé vált az élővadexportunk, illetve a külföldiek vadásztatása.

A **halászat és a haltenyésztés** jellemzően tavainkhoz kapcsolódik, folyóvizeinket pedig a több százezer horgász látogatja.

²⁶⁹ Erdőgazdálkodásnak az erdőben végzett tudatos emberi tevékenységet tekintjük.

²⁷⁰ A vadgazdálkodás a vadon élő állatok elterjedésének, állomány nagyságának és az állomány minőségének befolyásolása valamilyen az illető vadfajhoz kapcsolódó meghatározott cél elérése érdekében.

3.2.2.5. A magyarországi mezőgazdaság jövőképe

A jövőbeni sikerek érdekében meg kell teremtenünk az agrárgazdaság és a vidék új típusú szintézisét. A termelékenység növelése, a versenyképesség javítása az agrártermelésben elengedhetetlen. Az összefogás fontos, a szövetkezetek, integrációk, hálózatok, klaszterek folyamatos előrelépést indukálhatnak.

A humán erőforrás szerepe egyre fontosabb, az oktatás átalakítása elengedhetetlen. Az öntözés és a vízgazdálkodás terén is szükséges komoly beruházásokat létrehozni.

A vidék iparosításához hozzájárulnak az élelmiszeripari beruházások. A külkereskedelem teszi lehetővé termékeink eladását, a versenyképesség érdekében az agrárexportban a feldolgozott termékek arányát növelni szükséges.

Az agrártámogatások továbbra is fontosak, a fejlődéshez nélkülözhetetlenek. A precíziós gazdálkodás a jelenlegi mezőgazdasági forradalom kulcseleme. Az ökológiai gazdálkodás területeinek növelése hozzájárulhat az egészségesebb termékválasztékhoz.

Irodalom

1. Bozsik N. (2017): Magyarország visegrádi országokkal folytatott élelmiszerkereskedelmének vizsgálata az EU-csatlakozás után. In: Tudás és innováció a XXI. század gazdaságában (szerk. Csáfor H. – Tánczos T. – Csugány J.) Líceum Kiadó Eger, 121–135.
2. F. Kusztor Adél – Dr. Makádi Mariann – Pokk Péter – Szöllőssy László (2017): Földrajz 8., Tankönyv, Eszterházy Károly Egyetem Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet
3. Hágen, I. Zs. – Marselek, S. – Téglá, Zs. (2016): Agriculture Structure in Hungary with Respect to Risk in Crop Production. KRF XV. Nemzetközi Tudományos Napok Gyöngyös, 631–638.
4. Kapronczai I. (2019): A magyar agrárgazdaság 15 éve az EU-ban. MTA Agrárközgazdasági Bizottsága, 2019. június 12. Budapest, Power Point prezentáció.
5. Kemény G. – Lámfalusi I. – Molnár A. (szerk.) (2018): Az öntözhetőség természeti-gazdasági korlátainak hatása az öntözhető területekre. Agrárgazdasági Kutatóintézet, 1–180.
6. Központi Statisztikai Hivatal (2017): A mezőgazdaság szerepe a nemzetgazdaságban, 2017. Budapest, 1–24.
7. Központi Statisztikai Hivatal (2018): A mezőgazdaság szerepe a nemzetgazdaságban, 2018. Budapest, 1–24.
8. Központi Statisztikai Hivatal (2019): Helyzetkép a mezőgazdaságról. Budapest, 1–20.
9. Központi Statisztikai Hivatal (2019): Magyarország számokban, 2018. 2019
10. Magda S. – Marselek S. – Magda R. (2017): Az agrárgazdaságban foglalkoztatottak képzettsége és a jövő igénye. Gazdálkodás 61. évf. 5. sz. 437–458.

11. Szűcs Cs. – Vanó G. – Marselek S. (2017): Agrár- és élelmiszertermelés Magyarországon, várható tendenciák. Acta Carolus Robertus Károly Róbert Főiskola, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar Tudományos Közleményei, 279–293.
12. Szűcs Diána: Magyarország mezőgazdaságának történelmi áttekintése, Vállalkozásfejlesztés a XXI. században VII., Óbudai Egyetem, Budapest, 2017. 580-601.
13. http://www.hungarikum.hu/sites/default/files/hungarikumok-lista_2020_05_21.pdf, Letöltés ideje: 2022. 01. 03.
14. <https://magazin.fruitveb.hu/a-spargatermesztes-helyzete-magyarorszagon/>, Letöltés ideje: 2022. 01. 03.
15. <https://hajdupress.hu/cikk/egy-nap-a-tormauton>, Letöltés ideje: 2022. 01. 03.
16. <https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/szakkepzes/mezogazdasag/kerteszeti-alapismeretek/gyumolcstermesztesi-alapismeretek/gyumolcstermesztes-magyarorszagon>, Letöltés ideje: 2022. 01. 03.
17. <https://www.ksh.hu/interaktiv/agrarcenzus2020/zoldsegfelek.html>, Letöltés ideje: 2022. 01. 03.
18. https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/0d0cc85d-f7b5-41fb-aec0-d1b8362c7ebf_e90c4562-46d5-4b3a-a5ed-d640f67b512a_f4f6befd-6909-4045-9c5e-05242564674f_511c3d90-4588-4b35-bf47-38f7245ce61d_03fa89f4-d1a9-4a4d-ab63-7f79783d686f_8d410a8e-f111-410d-a065-1e781cec2574_13167fce-650d-4519-85e8-81d3fe63734d_a1e6d8b3-9eeb-47c2-92d1-6502b3639cae, Letöltés ideje: 2022. 01. 03.
19. <https://borokos.hu/bortanfolyam/magyarország-borvidekei-teruleti-elhelyezkedes/>, Letöltés ideje: 2022. 01. 03.
20. <https://agrarium7.hu/cikkek/1772-novenyt-vagy-allatot-avagy-miert-termesztenek-inkabb-novenyt-mint-tartanak-allatot-a-gazdak>, Letöltés ideje: 2022. 01. 03.
21. <https://szupermenta.hu/hol-keszitheto-magyarorszagon-eredetvedett-palinka/>, Letöltés ideje: 2022. 01. 03.
22. https://mfor.hu/cikkek/vallalatok/Az_unios_penzek_oko_zhattak_a_magyar_cukorg_yarak_vesztet.html, Letöltés ideje: 2022. 01. 03.
23. https://mfor.hu/cikkek/vallalatok/Az_unios_penzek_oko_zhattak_a_magyar_cukorg_yarak_vesztet.html, Letöltés ideje: 2022. 01. 03.
24. <https://www.agrarszektor.hu/noveny/megdobbento-adat-kozel-sincs-annyi-erdo-magyarorszagon-mint-gondolnank.21194.html>, Letöltés ideje: 2022. 01. 03.
25. <https://2010-2014.kormany.hu/hu/videkfejlesztési-miniszterium/agrargazdasagert-felelos-allamtitkarsag/felelossegi-terulet> Letöltés ideje: 2022. 01. 29.
26. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/h-2E554/haztaji-2FD39/> Letöltés ideje: 2022. 01. 29.
27. <https://www.agraroldal.hu/agrookologiai-potencial-kifejezes.html> Letöltés ideje: 2022. 01. 29.
28. <https://hu.wikipedia.org/wiki/Gabona> Letöltés ideje: 2022. 01. 29.
29. <https://hu.wikipedia.org/wiki/Takarm%C3%A1ny> Letöltés ideje: 2022. 01. 29.
30. https://hu.wikipedia.org/wiki/Erd%C5%91gazd%C3%A1lkod%C3%A1s_Magyarorszag%C3%A1n Letöltés ideje: 2022. 01. 29.
31. <https://hu.wikipedia.org/wiki/Vadgazd%C3%A1lkod%C3%A1s> Letöltés ideje: 2022. 01. 29.

К-22

Географія Карпатського басейну: природа, суспільство, економіка, етнографія. Наукове видання (колективна монографія) / Редактори: Йосип Молнар, Гейзо Папп.

Автори: Єва Андрик, Лайош Балінт, Олександр Бергхауер, Андраш Вебер, Тімео Вінце, Шандор Генці, Іштван Годнодь, Даніел Горват, Лорант Денеш Давід, Ендре Добош, Золтан Довені, Барнабаш Кейс, Маргіт Кейс, Ержебет Когут, Степан Коложварі, Карой Кочіш, Жужанна Макаі, Шандор Маршалек, Ерно Молнар, Йосип Молнар, Федір Молнар, Стефан Молнар Д., Гейзо Папп, Булчу Ременік, Патрік Татраї, Дюло Фодор, Степан Черничко, Золтан Чома, Петер Чорба.

Терміни – Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Будапешт–Берегове, 2022. – 504 с. (угорською мовою)

ISBN 978-615-81834-4-4

Монографія Географія Карпатського басейну вийшла в світ через десятиріччя після видання під такою ж самою назвою найбільш обширної на сьогодні в даній тематиці синтетичної роботи. Мета авторського колективу була не поглибити, деталізувати вищезгаданий аналіз, радше створення видання, яке меншим обсягом та менш фаховою термінологією може зацікавити більш широке коло читачів, а також стати частиною рекомендованої літератури регіональних географічних, краєзнавчих та країнознавчих дисциплін ЗВО.

УДК 911.2(4-11)

Наукове видання
**Географія Карпатського басейну:
природа, суспільство, економіка, етнографія**
Колективна монографія
2022 р.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Закарпатського угорського інституту
ім. Ф.Ракоці ІІ (протокол № 5 від 28.06.2022).

Підготовлено кафедрою географії та туризму і Видавничим відділом
Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ.

Редакційна колегія:
Головний редактор: Йосип Молнар
Відповідальний редактор: Гейзо Папп

Рецензенти:
Тімеа Кіш, DSc (Сегедський університет, м. Сегед, Угорщина)
Янош Пензеш, PhD (Дебреценський університет, м. Дебрецен, Угорщина)

Технічне редагування та верстка: Гейзо Папп
Коректура: Едіна Шін
Дизайн обкладинки: Стефан Молнар Д.

Відповідальний за випуск: Олександр Добош

За зміст колективної монографії відповідальність несуть автори.

**Видання підготовлене за підтримки Фонду національної співпраці ЗАТ
«Благодійний фонд ім. Габора Бетлена»**

ISBN 978-615-81834-4-4

9 786158 183444